

Staffan Valdemar Holm sätter upp Hamlet

– Nu har jag koncentrerat mig på teatern, döden och relationerna människor emellan

Staffan Valdemar Holms uppsättning av *Hamlet* i Malmö 1995 byggde på en Hamlettradition: den tvekande Hamlet. När han nu sätter upp den på Dramaten bygger han i stället på en lek med identitet och illusion, och med teaterbegreppet, som på olika sätt vänds och vrids på.

Under den repetition jag följde slogs jag, dels av hur rolig pjäsen kan vara, dels av att jag ibland blev riktigt förvirrad, möjligen för att jag känner till pjäsen så väl.

Nio skådespelare spelar alla roller. Börje Ahlstedt och Tomas Pontén spelar en hel del olika roller, och som om inte *det* var nog, så har de samma kläder på sig hela tiden.

– Börje Ahlstedt och Tomas Pontén är alltid ett par, och man är aldrig riktigt säker på vilka de är. Man ska få en känsla av osäkerhet och klaustrofobi, av en värld man inte riktigt kommer ur. Jag vill få folk att tänka: "Vad är det som händer på scenen just nu?" Därför är det viktigt med tvära kast. Komiken finns där för att fördjupa tragedin. Shakespeare jobbar i alla sina pjäser både med komik och tragedi. Jag har själv aldrig sett en bra teaterföreställning, där jag inte också har fått skratta. Är det för tråkigt, så är det ingen jäkel som lyssnar.

OM STAFFAN VALDEMAR HOLM skulle regissera *Titus Andronicus*, *Slutet gott*, *allting gott* eller något annat mer okänt, så tror han att han skulle få hålla sig närmre 'partituret'.

– Är det någon pjäs där man förväntar sig att få se något nytt så är det väl *Hamlet*. Många har sett den förut. Och man uppnår inget genom yttre skräckeffekter. Det fungerar inte på teatern. Det som är farligt för modern publik är i stället vad som händer inom människor och emellan dem. Att se ett spöke på en fästningsvall är inte ett dugg skrämmande. Det är mycket mer skrämmande att sitta som du och jag här och en av oss säger: "Vet du att jag är död? Jag är egentligen din döde pappa".

STAFFAN VALDEMAR HOLM MENAR att det alltid måste finnas en lyssnare. Ofelia är på scen i hela att-vara-mono-

Jonas Malmström som Hamlet. Foto: Sören Vilks logen. Horatio lyssnar till och med när Hamlet säger: "Nu är jag ensam."

– På så sätt försöker man dölja att det är en monolog. När någon lyssnar får man känslan av att lyssnaren kan bryta in, svara eller göra något. Det blir annars lätt bevingade ord. Ofta vid monologer går någon in, andas djupt, och jag tänker: "Nu kommer en sida text". Då slutar jag nästan att lyssna.

PÅ TAL OM MONOLOGER MENAR Staffan Valdemar Holm att det är något av en komisk 'twist' från Shakespeare att Hamlet har de mest berömda repliker och den mest berömda sceniska poesi i världen.

– Samtidigt är han en urusel författare, något man ser i den där dikten han skriver till Ofelia. Den skulle man inte ens ta in på familjesidan som dagens dikt.

DET ÄR EN OMFATTANDE bearbetning Staffan Valdemar Holm gjort. Av 193 sidor är 107 kvar. Han har tagit bort allt som sker på fästningsvallen, norrmännen med Fortinbras,

Rebecka Hemse och Jonas Malmström. Foto: Sören Vilks

flyttat om scener med Vålnaden och dödgrävarna. I övrigt har han strukit. Roller som nu är med var inte med i Malmö, som till exempel Rosencrantz och Gylderstern.

– Nu förstärker de Hamlets känsla av att vara sviken av sina bästa vänner, som köpts av kungen och drottningen. Det är en ingång till Hamlets otroligt pessimistiska bild av människorna och världen.

VI FÅR OCKSÅ SE EN HAMLET med ett komplicerat förhållande till sin far.

– Hamlet idealiserar sin pappa, som i stort sett säger: "Håll käften och lyssna! Nu är det jag som talar!" Hamlet har mist en dominant far, som dessutom haft oskicket att ge sin son samma namn som han själv har. Det är säkert ett medvetet val från Shakespeare, för om man går till Saxo Grammaticus och tittar på myten, så heter pappan Horvandillus. Det är dessutom psykologiskt sant, att dominanta föräldrar, som man inte hunnit göra upp med, går igen hos den överlevande på ett helt annat sätt än älskade föräldrar som man haft en bra relation till: "Jag fick aldrig talat ut med pappa!"

NÄR STAFFAN VALDEMAR HOLM gjorde *Macbeth* sa han i en intervju i vår tidskrift att det var viktigt att publiken känner igen sig, att "Macbeth skulle kunna vara jag".

– Det är viktigt också för skådespelarnas möjlighet att identifiera sig. Jag är till exempel glad över att Gert-rud och Claudius så tydligt visar att de är erotiskt intresserade av varann, till och med utanför den sociala normen. Hon är viktigare för Claudius än kronan, och sådant kan kännas mänskligt. Om han inte varit så tänd på henne, så hade han antagligen inte mördat sin bror. Den kraften är starkare, och det mänskliggör honom. Åtrå är något vi alla kan förstå. Sådant försöker jag gräva fram i pjäsen.

GERTRUD OCH OFELIA, två världsberömda roller, som inte har mycket

text, har gjorts tydligare närvarande på scenen. Ofelia är utagerande och har problem med spriten. (Danska kvinnor – det är statistiskt belagt – super mest i Europa.)

– Ofelia är dessutom inte alls oskuld. Det är bara hennes pappa som tror det. Ofelias scener med både Laertes och Polonius är ju bara en lång serie förmaningar. Berusade människor som ska förmana en annan berusad blir väldigt komiskt. De har också den där egenheten att skaka den de ska förmana, så det känns som hela familjen lider av whiplash-skador. Och jag har sagt till Erik Ehn, som spelar Laertes, att allt som han varnar Ofelia för, det praktiserar han själv. Han vet vad han snackar om. På samma sätt rapar Polonius upp samma misstag han själv gjort i sin ungdom.

I 'ATT-VARA-MONOLOGEN' har vi i olika versioner sett hur Hamlet har riktat sig till olika personer. I Branaghs film riktar han sig till Polonius och Claudius, som står gömda bakom en spegel. Nu vänder han sig till Ofelia.

– Det är en himmelsvid skillnad att spekulera kring självmord på grund av en bitterhet gentemot samhället och världen jämfört med att säga det till den man älskar och man: "Du, jag funderar faktiskt på att ta livet av mig."

DÄRFÖR KÄNNES INTE HAMLET SÅ FIN som han många gånger brukar framstå.

– Nej, det ska han inte vara. Han är oberäknelig. Det finns ett kvinnofientligt drag: han är tuffast mot tjejerna. Dessutom mesar man ibland till det när man sätter upp *Hamlet* och hjälper den store humanisten från Stratford på ett sätt som jag tror är helt fel. Pjäserna är skrivna i en blodig tid. Polonius får till exempel ofta dö nästan i bakgrunden. Men det är faktiskt ett mord! Det är som när vi ser på ett krucifix, en symbol som vi ser på med lätthet. Men man spikar ju fast händer och fötter, och det måste man ibland lyfta fram. Därför måste man ta ner Jesus från korset igen och sätta upp honom igen för att visa vad det är som händer. Var inte för snäll! Lägg inte Polonius där ute i draperierna, utan låt oss få se vad Hamlet har gjort.

Börje Ahlstedt, Jonas Malmsjö och Tomas Pontén. Foto: Sören Vilks

I FÄKTSCENEN MELLAN HAMLET och Laertes använder man dolkar och har mycket kroppskontakt.

– Fäktscener känns helt ofarliga och visar snarare skådespelarnas skicklighet. De har blivit underhållning i stället för något som uttrycker livsfara. Men vår fäktscen kommer också att ha komiska kvalitéer. Innan det blir jävligt.

OCKSÅ OFELIAS BEGRAVNINGSSCEN görs på ett sätt som vi kanske inte är vana att se den.

– Den är ren stöld från Lars Norén, alltså hans idé om den döda i en urna. Ofta ser man Laertes och Hamlet hoppa ner i graven i form av en lucka i scengolvet. Det kan i stället bli starkt att se någon man nyss sett i livet plötsligt vara aska. Till och med här har vi fått in en komisk effekt i kampen mellan Hamlet och Laertes, men det är återigen bara för att förstärka tragedin.

I PJÄSEN FINNS PARTIER UR IBSENS *Peer Gynt*, Strindbergs *Fröken Julie* och Bergmans *Fanny och Alexander*.

– Jag vill ta in texter som skådespelarna och publiken kan relatera till. *Fanny och Alexander* är vår svenska *Hamlet*. Oskar Ekdahl, teaterdirektören, spelar i filmen *Vålnaden i Hamlet*. Dessutom såg jag tydligt, när jag läste igenom Bergmans manuskript, att biskopen är Alexanders riktiga pappa, något som togs bort i filmen. Alexander har en idealiserad fadersbild i form av Oskar Ekdahl (Allan Edwall), som går igen som ett spöke. Alltså är det hans riktiga pappa som kommer ifatt honom och säger: "Mig slipper du aldrig!"

LEKEN MED IDENTITET OCH ILLUSION märks både i stort och i enskilda repliker, som när drottningen säger till sin son: "Spela inte Hamlet nu, min gosse!", en replik från *Fanny och Alexander*.

– Eller som när Tomas Pontén spelar skådespelare och låter väldigt teatral, medan han låter realistisk när han spelar pjäsen. Det där har ju förstås också med livet att göra, eftersom Shakespeare så ofta använder teatern som en metafor för världen. Och skådespelaren – marionetten, är någon som "sprattlar och gör sig till en timmes tid på scenen".

ALL MUSIK I PJÄSEN ÄR GJORD AV den amerikanska indiegruppen *CocoRose*.

– I sin 'vanvetts scen' sjunger Ofelia en av deras låtar. Den är full av Hamlet-bilder. Där finns bland annat en bror som går ut till sjöss och en tärpil som lutar sig ut över ån. Bilderna i texten är lätt att förknippa med Ofelia och hennes situation.

ULF PETER HALLBERGS HAR ÖVERSATT *Hamlet* på nytt, liksom han översatte *Macbeth* härom året.

– Hans tolkning är brilliant. Den är så konkret. Han söker hela tiden så långt det är möjligt det ordagranna. Det blir annars i översättningar lätt ett slags blomsterspråk, som när lady Macbeth säger "befria mig nu från mitt kvinnliga kön". Vad betyder det? Om man i stället översätter med "avköna mig", som Ulf Peter Hallberg gör, då blir det helt tydligt.

Intervju: Roland Heiel